

МИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЩОДО ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА ОЗНАКИ

Статтю присвячено митним правовідносинам щодо порядку переміщення лікарських засобів через митний кордон України. Наведено поняття митних правовідносин стосовно лікарських засобів, визначено суб'єкт, об'єкт і зміст зазначених митних правовідносин.

Ключові слова: митні правовідносини, лікарські засоби, суб'єкт митних правовідносин, об'єкт митних правовідносин, зміст митних правовідносин, митний кордон.

На сучасному етапі розбудови незалежної Української держави одним із першочергових завдань є належна реалізація прав і свобод людини та громадянина й реальне втілення в життя конституційного припису (ст. 49), який закріплює право на охорону здоров'я [3]. Забезпечення здоров'я громадян є основною функцією лікарських засобів, які застосовуються громадянами з метою виконання їх конституційного права на медичну допомогу та охорону здоров'я. Зважаючи на те, що від якості, ефективності та доступності ліків залежить у прямому сенсі здоров'я нації, проблема лікарських засобів в Україні ніколи не втрачає своєї актуальності.

На сьогодні Україною налагоджено численні зовнішньоекономічні зв'язки з іншими країнами. Це сприяло конкурентоспроможності вітчизняних лікарських препаратів на світових ринках та розповсюдженню імпортованих лікарських засобів на українському фармацевтичному ринку, що певним чином забезпечує доступність ліків для українських громадян. Зовнішньоекономічні зв'язки з іншими країнами щодо лікарських засобів неможливі без дотримання порядку переміщення лікарських засобів через митний кордон України, від якого залежить ввезення, вивезення та транзит якісних, сертифікованих, зареєстрованих, з належним терміном придатності ліків тощо, що є особливо актуальним на сьогоднішній день.

Лікарські засоби виключно з позицій цивільного та господарчого права досліджували В. М. Пашков, Л. І. Куц, О. М. Дорошева, Л. М. Дешко, О. Домашенко та ін. Загальні питання митних правовідносин вивчали Ю. М. Дьомін, В. Я. Настюк, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, М. Г. Шульга, К. К. Сандровський, І. В. Тимошенко, А. Д. Єршов, О. Ф. Ноздрачов, О. М. Козирін та ін. Проте митно-правові відносини щодо лікарських засобів лишилися поза увагою вчених-правознавців, що й обумовило мету нашого дослідження.

Українська держава намагається контролювати процеси переміщення лікарських засобів через свої митні кордони з метою попередження їх незаконного ввезення, вивезення та транзиту через кордон. Здійснення подібного контролю передбачає наявність певного механізму його здійснення, що включає об'єкти та суб'єкти цього регулювання та певні правові норми, що регулюють відносини в цій сфері. Суб'єктом в даному випадку виступають відповідні інститути держави, об'єктом – правові відносини, що виникають у зв'язку з переміщенням через митний кордон товарів, зокрема, лікарських засобів [4, с. 6; 14, с. 23].

З основ теорії права відомо, що «зміст будь-якого різновиду соціального регулювання полягає у визначенні на нормативному та індивідуальному рівнях відповідно до цілей регулювання меж дозволеної і забороненої поведінки соціальних суб'єктів, встановленні ідеальних моделей їхніх стосунків у певних життєвих ситуаціях, а також у стимулюванні фактичного дотримання ними даних установлень» [1, с. 208].

Ці ознаки також притаманні й правовому регулюванню щодо порядку переміщення лікарських засобів, яке є особливим видом соціального регулювання і може розглядатися як здійснюваний всією системою юридичних засобів вплив на митно-правові відносини щодо лікарських засобів з метою їх упорядкування. Крім того, правовому регулюванню даного виду правовідносин притаманна і певна специфіка – воно має низку тільки йому властивих ознак. Серед них є владний характер, тобто в юридичних

нормах держава вказує міру можливої та належної поведінки, а також обставини і гарантії їх забезпечення. Наведене свідчить, що саме держава в особі її уповноважених органів встановлює загальні засади (цілі, завдання, межі) й розробляє основні засоби щодо порядку переміщення лікарських засобів через митний кордон України.

Отже, регулювання відносин щодо порядку переміщення лікарських засобів через державний кордон України здійснюється на підставі норм конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного, міжнародного, фінансового і митного права. Норми митного права, як і норми інших галузей права, виконують функції регулятора певних суспільних відносин і вирізняються тим, що предметом їх регулювання виступають відносини, які складаються у сфері здійснення митної справи Української держави [8, с. 24].

Існує низка характерних для митних правовідносин ознак. По-перше, митні відносини є організаційними відносинами, оскільки організує їх держава. По-друге, одним із суб'єктів митних правовідносин виступають митні органи, що обумовлює їх державно-владний характер. По-третє, оскільки виникнення, зміна і припинення митних правовідносин регулюється відповідними нормативними актами, які видає компетентний державний орган, ці відносини завжди носять правовий характер [11, с. 17-18].

Митні правовідносини щодо лікарських засобів – це врегульовані нормами митного законодавства суспільні відносини, що виникають із приводу переміщення лікарських засобів через митний кордон держави. Митним правовідносинам щодо лікарських засобів (як різновиду правових відносин) притаманні основні ознаки будь-яких правовідносин. Проте вони мають чимало особливого і специфічного, що зумовлено складністю й неоднорідністю митної справи, як предмета митно-правового регулювання [15, с. 53]. Відмінністю таких правовідносин є їх комплексний характер, неоднорідність різних груп і блоків цих відносин [11, с. 84].

Митні правовідносини щодо лікарських засобів, як і правовідносини взагалі, у своєму складі містять три елементи: суб'єкти учасники правовідносин, об'єкти правовідносин та зміст митних правовідносин.

Суб'єктами митних правовідносин вважаються його реальні учасники. Оскільки митні правовідносини щодо переміщення лікарських засобів через митний кордон України за своєю природою є організаційними відносинами, суб'єктом цих відносин з одного боку завжди виступають митні органи держави, з іншого боку – фізичні і юридичні особи (або їх представники) в процесі здійснення останніми операцій по переміщенню лікарських засобів [13, с. 36].

В юридичній науці прийнято вважати, що об'єктом правовідносин виступає те, на що направлені суб'єктивні права і юридичні обов'язки його учасників, тобто те, заради чого виникають самі правовідносини [13, с. 533]. На думку О. Р. Дашковської, під об'єктом правовідносин розуміють матеріальні або нематеріальні блага, заради отримання, передачі або використання яких виникають права і обов'язки учасників правовідносин [1, с. 343]. Л. М. Марков визначає його як «поведінку людей, а також у зв'язку з діянням людей – матеріальні цінності та нематеріальні блага» [5, с. 20]. Об'єктом митних правовідносин є «порядок, який складається у зв'язку з переміщенням предметів митно-правового регулювання, а об'єктом митних правовідносин немайнового характеру – дії, поведінка сторін у сфері управління митною справою» [2, с. 25]. З наведеного свідчить, що більшість науковців вважають об'єктом митних правовідносин поведінку суб'єктів по здійсненню своїх прав та виконанню обов'язків при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон. На наш погляд, думка О. М. Козиріна про те, що об'єктом митних правовідносин виступає порядок, якому підпорядкована відповідна поведінка суб'єктів в митній справі, є найбільш вірогідною.

Порядком переміщення лікарських засобів можна називати специфічну, комплексну і різноманітну діяльність держави, що виявляється у функціонуванні її органів, які безперервно, послідовно, владно і в рамках

законодавства впливають на діяльність у галузі охорони здоров'я шляхом визначення порядку й умов переміщення через митний кордон України лікарських засобів, стягнення митних платежів, митного оформлення, митного контролю та інших заходів із метою її регулювання відповідно до державних інтересів [7, с. 3-4].

Що стосується такого елемента, як зміст правовідносин щодо лікарських засобів, то «слід відрізнити матеріальний та юридичний зміст правовідносин» [2, с. 20]. Під матеріальним змістом розуміють фактичну поведінку суб'єктів правовідносин. Юридичний зміст складають суб'єктивні юридичні права та обов'язки, встановлені нормами митного законодавства. Тобто зміст митних правовідносин щодо лікарських засобів визначає міра можливої поведінки суб'єктів, регламентована нормами митного законодавства.

Мета, заради якої суб'єкти вступають у митні правовідносини, є предметом регулювання митних правовідносин. Вони складають об'єкт відповідної поведінки суб'єктів, отже, їх неможливо розглядати ізольовано від поведінки учасників таких відносин [2, с. 25]. На думку К. К. Сандровського, предмет регулювання визначає «безпосередній зміст правовідносин» [12, с. 37].

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що структуру митно-правових відносин щодо лікарських засобів складає як об'єкт (порядок, який встановлюється у зв'язку з переміщенням лікарських засобів через митний кордон), так і предмет регулювання (лікарські засоби).

Діюче митне законодавство визначає загальний порядок переміщення товарів, незалежно від того, з якою метою вони переміщуються через митний кордон України. Не кожен товар може бути предметом митного регулювання, вважає О. М. Козирін. На думку вченого, «товар для того, щоб стати предметом митного регулювання, повинен мати властивість переміщення в просторі». Тобто, для участі в митно-правових відносинах у якості предмета регулювання товар має бути переміщений через митний кордон. Тому предмет зовнішньоторгової угоди з моменту її укладання стає предметом відносин, що

регулюється нормами торгового права, і лише з перетином митного кордону – предметом правового регулювання [2, с. 29].

Чинний Митний кодекс України 2002 р., визначаючи поняття митної справи, не вказує на лікарські засоби як окремий предмет переміщення: «порядок переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів...» [6, ст. 3]. Лікарські засоби є одним із різновидів товару, оскільки «товар – будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)» (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ) [9]. Оскільки лікарські засоби, відповідно до ст. 5 Закону України «Про лікарські засоби», призначені для продажу і створюються в результаті праці «підприємств, установ, організацій та громадян» [10], їх слід відносити до товару. В п. 39 ст. 1 МК України законодавець наводить, що до товарів відноситься будь-яке рухоме майно [6].

Отже, лікарські засоби, як товар і як рухоме майно, з метою ввезення, вивезення та транзиту можуть бути переміщені через митний кордон України і тому теж вважаються предметом митно-правового регулювання.

З огляду на це можна зробити висновок, що митні правовідносини щодо лікарських засобів – це урегульовані нормами митного законодавства суспільні відносини, що виникають із приводу переміщення лікарських засобів через митний кордон держави, і складаються з трьох елементів: суб'єкти учасники правовідносин, об'єкти правовідносин та зміст митних правовідносин. Лікарські засоби при переміщенні через митний кордон України є предметом митно-правового регулювання.

Список літератури:

1. Загальна теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2010. – 584 с.
2. *Козырин А. Н.* Таможеное право России : учебн. пос. / А. Н. Козырин. – М. : СПАРК, 1995. – 134 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. *Кормич Б. А.* Державно-правовий механізм митної політики України : монографія / Б. А. Кормич. – Одеса : Астропринт, 2000. – 180 с.

5. Марков Л. М. Таможенное право СССР / Л. М. Марков. – Иркутск : ИГУ, 1973. – 51 с.
6. Митний кодекс України // ВВР України. – 2002. – № 38. – Ст. 288.
7. Настюк В. Я. Митне право України : навч. посіб. / В. Я. Настюк, М. Г. Шульга. – Х. : НЮАУ, 2001. – 114 с.
8. Настюк В. Я. Норми митного права : теорія і практика застосування : монографія / В. Я. Настюк. – Х. : Факт, 2003. – 215 с.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-12 // ВВР України. – 1991. – № 29. – С. 377.
10. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96 // ВВР України. – 1996. – № 22. – Ст. 86.
11. Российское таможенное право : учебник для вузов / под ред. Б. Н. Габричидзе. – М. : ИНФРА М–НОРМА, 1997. – 520 с.
12. Сандровский К. К. Таможенное право в Украине : учебн. пос. / К. К. Сандровский. – К. : Вентури, 2000. – 208 с.
13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2009. – 752 с.
14. Шершун А. А. Митне оформлення товарів та транспортних засобів : навч.-метод. посіб. / А. А. Шершун. – К. : Кондор, 2007. – 330 с.
15. Шульга М. Г. Митні правові відносини / М. Г. Шульга // Митна справа. – 2002. – № 2. – С. 53–54.

Шевчук О. М. Таможенные правоотношения по лекарственным средствам: понятия, структура и признаки.

Статья посвящена таможенным правоотношениям относительно порядка перемещения лекарственных средств через таможенную границу Украины. Наведены понятия таможенных правоотношений по лекарственным средствам, определены субъект, объект и содержание данных таможенных правоотношений.

Ключевые слова: таможенные правоотношения, лекарственные средства, субъект таможенных правоотношений, объект таможенных правоотношений, содержание таможенных правоотношений, таможенная граница.

Shevchuk A. M. Customs relationship to drugs: the notion, structure and signs.

Article is devoted to customs legal relations with respect to movement of drugs across the customs border of Ukraine. We present the concept of customs legal relations on drugs, define subject, object and content of these customs relations.

Key words: customs legal relations, drugs, subject of customs relations, object of customs relations, content of customs relations, the customs border.